

ACTUEEL

TAM2015: AGRO-ECOLOGIE IN ACTIE

Kan landbouw profiteren van natuur?

Met 175 deelnemers waren alle stoelen gevuld op deze eerste editie van de TAM. De organisatie was in handen van GIRAF, een werkgroep van wetenschappers die focussen op samenwerking en uitwisseling van kennis op het vlak van agro-ecologie, en het Leerplatform Agro-Ecologie. Dat laatste verenigt wetenschappers en middenveldorganisaties zoals Velt, BioForum Vlaanderen, Vredesvelden, Bond Beter Leefmilieu, Broederlijk Delen en Oxfam.

Agro-ecologie is wereldwijd in opmars als alternatief voor het gangbare landbouwmodel. Dit relatief nieuwe landbouwsysteem wil duurzame productie en een hoge opbrengst verzoenen door maximaal gebruik te maken van het ecosysteem. Bovendien moet de consument kunnen rekenen op hoogkwalitatieve voeding. Ten slotte vraagt agro-ecologie nog dat er een goede relatie bestaat tussen het bedrijf en de samenleving.

Nieuw begin

Het klinkt als een volstrekte utopie. Toch lieten enkele pioniers tijdens deze studiedag zien dat het in bepaalde gevallen wel degelijk kan. Dany Dubois bijvoorbeeld, van La Ferme du Moulin in Henegouwen, maakte de overstap van intensieve naar extensieve, agro-ecologische melkveehouderij toen hij ernstig ziek werd. Met één inkomen werd het amper rendabele bedrijf onhoudbaar.

Door over te stappen op Jerseykoeien, die lang leven en genoeg hebben aan gras, kon het gezin de kosten van inputs drastisch verlagen. Geen monocultuur maïs meer, geen bestrijdingsmiddelen, minder werk en geen

Landbouwers, academici en studenten vonden elkaar eind vorig jaar op de allereerste TAM (Transdisciplinary Agroecology Meeting), georganiseerd door GIRAF (Groupe Interdisciplinaire Belge de Recherche en Agroécologie du FNRS) en het Leerplatform Agro-Ecologie. Ondanks de hoge opkomst heerste het pioniersgevoel: weinig concrete ervaringen, maar hoge verwachtingen van een systeem dat de rigiditeit van bio omzeilt en de landbouwer opnieuw achter het stuur plaatst.

Landbouwers Tom en Brecht verbeteren samen hun bodem met compost van stalmeel en natuurmaaisel.
Lisa Devoltere

Krachtvoer.

Het belangrijkste is dat Dany en zijn gezin tot 70% van hun melk zelf verkopen, via hoeveverkoop en groepsaankopen zoals de voedselteams. Daardoor hebben ze meer controle over de prijs die ze ontvangen. "Het was geen eenvoudig parcours", vertelt Dany. "Je wordt steeds terug in het gareel van de agro-industrie geduwd."

Groene innovator

Na Dany's inleiding pikte professor sociale wetenschappen Denise Van Dam (UNamur) in op zijn verhaal. "Dany is duidelijk een groene innovator: iemand die zijn groene waarden koppelt aan een interesse in nieuwe technieken en businessmodellen. Hij haalt plezier uit het experimenteren zelf."

Professor Erwin Wauters (ILVO) haakte in op een minder fijn aspect van Dany's presentatie. "Dat 'gareel' van de agro-industrie bestaat. Landbouwers ervaren een 'lock-in', omdat er geen alternatieve opties lijken te bestaan. Willen ze op een andere manier dan de gangbare aan landbouw doen, dan valt nagenoeg alle ondersteuning van hun professionele omkadering weg."

Landbouwers die de transitie willen maken zijn grotendeels op zichzelf aangewezen. Net daarom is die innovatieve geest zo belangrijk. "Hoewel de historie van een bedrijf belangrijk kan zijn, is agro-ecologie geenszins een terugkeer naar het verleden", besluit professor Wauters.

Agroforestry

De workshops lieten pas echt interactie toe. De Nederlandse verenigingen 'Voedsel Anders' en 'Bodem Anders' kwamen discussiëren over hoe je burgers en landbouwers mobiliseert voor agro-ecologie. In de workshop over het delen van agro-ecologische praktijkkennis werd opgeworpen dat het niet eenvoudig is voor landbouwers om de nodige expertise te vinden, afgestemd op hun bedrijf. Een andere workshop besprak alternatieve voedselnetwerken zoals groentepakketten en voedselteams als nieuwe afzetmarkt voor agro-ecologische bedrijven.

Het thema van de laatste parallelle workshop was agroforestry. Pionier Rik Delhaye werd uitgenodigd om zijn verhaal te doen. Zijn bedrijf ligt in erosiegevoelig gebied in het Heuvelland. Dankzij de aanplanting van half- en hoogstamfruitbomen op de contour-

INTERNATIONALE VAKBEURS
LANDBOUW - TUINBOUW - VEETEELT

KBC

ZATERDAG 23 JANUARI 2016, 10u - 19u
ZONDAG 24 JANUARI 2016, 10u - 19u
MAANDAG 25 JANUARI 2016, 10u - 19u

ROESELARE EXPO
HALLEN SCHIERVELDE
DIKSMUIDSESTEENWEG 400 A

www.agro-expo.be

lijnen heeft hij veel minder last van afspoeling. Tussen de bomen zal hij klein fruit planten, maar nu experimenteert hij nog met saffraan en groene thee op de bermen.

Ngo's voor landbouw

In de namiddag ging de volgende sessie workshops door. In één van de sessies keken ngo's naar agro-ecologie als antwoord op globale landbouw- en klimaatcrisis. Zij zagen eerder hoe een aanpak op maat en zonder veel input van buitenaf in ontwikkelingslanden kan bijdragen tot meer voedselveiligheid en een betere economische situatie voor de landbouwers.

Zelfs Greenpeace, dat tot op heden geen al te beste relatie met de landbouwwereld had, ziet in dat landbouw en milieu onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. De vereniging gaat ook landbouwers uit het Westen actief ondersteunen in hun experimenten met agro-ecologie.

Bodem- en productkwaliteit

Twee andere sessies joegen de deelnemers de fiets op. De ene ploeg reed naar de akkers van landbouwers Tom Troonbeekx en Brecht Gousseij, die samenwerken aan de verbetering van hun bodem. Ze composteren met natuurmais en stalmest en bereiken daar mooie resultaten mee.

De molen van Abdij van Park ont-

Zelf aan de slag?

Om zelf meer agro-ecologisch aan de slag te gaan is er geen handleiding. Elk bedrijf verschilt immers, en niemand kent zijn bedrijf en zijn mogelijkheden beter dan de landbouwer zelf. Het volstaat om uzelf de volgende vragen te stellen.

- Hoe kan ik mijn bodem verbeteren?
  - Hoe kan ik de basisgezondheid van mijn dieren verbeteren?
  - Hoe kan ik producten en energie besparen op mijn bedrijf?
  - Hoe kan ik afval verminderen?
- Via de volgende kanalen kan u informatie vinden en inspiratie opdoen.

www.agroforestryvlaanderen.be is gericht op boslandbouw.
www.agroecologie.be bevat wetenschappelijk onderzoek van de GIRAF.
pure.ilvo.vlaanderen.be bundelt wetenschappelijk onderzoek van het ILVO.

De eerste TAM-meeting bracht een bijzonder divers publiek op de been, Lisa Develtere

haalde de andere fietsers op artisanaal gemalen bloem en een passioneel betoog voor productkwaliteit in de hele keten van zaad tot brood. Het besluit van de laatste workshop luidde dat een stad haar inwoners niet zelf kan voeden, maar dat stadslandbouw wel een rol kan spelen in vergroening, sociale samenhang en educatie over landbouw.

Voedselbos

Er heerste zeker en vast de nodige diversiteit onder de deelnemers. Academici, landbouwers, activisten, bosplanners en rasechte bio-ondernemers tekenden present. Onder welke categorie de Nederlandse botanicus Wouter Van Eck precies valt is moeilijk te zeggen. In 2009 investeerde hij zijn spaarcenten in 2,4 hectare landbouwgrond. Eén na één introduceerde hij struiken, bomen en hagen om de kale maïsakker te transformeren tot een productief voedselbos.

"Er groeien ongeveer 350 verschillende soorten in het voedselbos. Van die soorten zijn er vaak nog verschillende variëteiten. Van bijvoorbeeld de appel, *malus domestica*, groeien er zo'n 50 verschillende." Omdat de planten gelaagd groeien in een bos ging hij actief op zoek naar schaduwminnende planten voor de ondergroei. "De conventionele landbouw focust zich op éénjarige gewassen die in de volle zon groeien. Dat lukt niet in een bos."

Wouter kweekt onder meer kruisbessen, Nankingkers en erwtenstruiken onder fruit- en notenbomen. Momenteel wacht hij grotere opbrengsten van die laatste af, zodat hij kan beginnen met het vermarkten van appecider en noten. Intussen vindt hij afzet voor de unieke smaken die hij cultiveert bij een lokale chef-kok.

Crisis

Zo'n voedselbos is een leuke hobby, maar agro-ecologie kan ook effectief bijdragen tot een verhoging van de

productie. Daar zijn onderzoekers van overtuigd. Professor Marjolein Visser (ULB), één van de organisatoren, gaat nog een stap verder. Voor haar biedt agro-ecologie niet alleen oplossingen op ecologisch vlak, maar ook wat betreft de benarde sociaal-economische situatie van de landbouwers.

"De crisis die we op dit moment ervaren is diep, globaal en multidimensioneel. Er is de landbouwcrisis en de voortdurende afname van het aantal landbouwers, de globale economische crisis, de klimaatcrisis en de drastische vermindering van de biodiversiteit", steekt professor Visser van wal. "Bovendien is er ook een crisis in de menselijke gezondheid. Ik denk dat we moeten aanvaarden dat alle ecologische vraagstukken sociale vraagstukken zijn, en alle sociale vraagstukken ecologische vraagstukken. Je kan ze niet oplossen met technologie alleen."

Schaalvergroting

Professor Visser vervolgt: "De landbouw staat nu voor één groot vraagstuk: Hoe kunnen we ervoor zorgen dat we niet meer vervuilen? Want ondanks alle inspanningen die geleverd worden is er nog een lange weg te gaan." Dat is niet de schuld van de landbouwer, meent professor Visser. "Het model van zwaar inzetten op externe inputs en schaalvergroting werd na de oorlog van bovenaf opgelegd aan de landbouwer. Die werd afhankelijk van grote hoeveelheden fossiele brandstof en chemische producten om steeds meer te produceren aan een steeds lagere prijs."

Die intensivering heeft volgens professor Visser geleid tot verschillende andere wantoestanden. "De energie-efficiëntie wordt steeds absurder. De fossiele brandstoffen die direct of indirect opgaan aan landbouw bevatten vele malen meer energie dan de voedselenergie die ermee geproduceerd wordt. Dat is alleen maar mogelijk omdat de prijs van één Joule in fossiele brandstof enorm veel

Professor Visser ziet in agro-ecologie een oplossing voor de landbouwcrisis. Lisa Develtere

lager ligt dan die van één Joule voedsel of één Joule menselijke arbeid. Fossiele brandstoffen zijn spotgoedkoop vergeleken bij wat ze zouden moeten kosten, omdat het niet-hernieuwbare hulpbronnen zijn", vindt professor Visser.

Kleinere marges

"Een ander probleem is dat door die schaalvergroting de landbouwers zich tevreden moeten stellen met steeds kleinere marges. Velen houden er noodgedwongen mee op. Dat duwt de anderen weer richting schaalvergroting, met opnieuw kleinere marges. Je ziet, het is een vicieuze cirkel." Professor Visser gaat verder: "De industrialisering van de landbouw is eigenlijk een sociaal drama: het gaat ten koste van menselijk kapitaal. Kennis en knowhow om op een andere manier met kostbare hulpbronnen om te springen is in één generatie tijd verloren gegaan."

Sleutelboodschap

"Voor mij is de sleutelboodschap van agro-ecologie: Doe je ogen open, zie wat er gebeurt en wapen je tegen de komende crisis", vat professor Visser samen. "Eenzijds kan je dat door het herontdekken van ecologisch kapitaal op het bedrijf. Werken met grasklaver, het verbeteren van je bodem, bomen aanplanten op akkerland enzovoorts zijn manieren om de natuur voor je kar te spannen. Anderzijds kan je je wapenen door menselijke arbeid, organisatie en het leren van elkaar te herwaarderen."

Een lastenboek voor agro-ecologie en betutteling van hogerhand vindt professor Visser niet relevant. "De landbouwer is de ervaringsdeskundige. Om zijn bedrijf te doen bloeien heeft hij niet meer autonomie nodig." De onderzoekers willen daarom vol inzetten op kennisoverdracht, vooral tussen landbouwers onderling. Deze TAM-bijeenkomst lijkt daarvoor een goede formule, op voorwaarde dat er meer landbouwers komen opdagen.

D.C.